

Др Славко ВУКЧЕВИЋ

НИКОЛА ПЕТРОВИЋ – ВРХОВНИ КОМАНДАНТ ЦРНОГОРСКЕ ВОЈСКЕ

Све до данашњих дана изостало је научно освјетљавање улоге и значаја врховног команданта Црногорске војске књаза и краља Николе I Петровића.¹ Из добро познатих династичких, политичких и идеолошких разлога, ова значајна историјска личност брисана је из научне обраде и историјског памћења Црне Горе и Црногораца, или су о њој, произвољно без позивања на историјске изворе, изрицани углавном неповољни судови и негативне квалификације.

Када се говори о краљу Николи као војнику, ратнику и војсковођи, мора се поћи од устаљених одредби дефинисања улоге и значаја врховног команданта.² За разлику од уставних одредби тога доба, по којима је функција врховног команданта била формална и сводила се на право објаве рата, мобилизације и закључење мира, док је сва одговорност падала на начелника Врховне команде и Генералштаб, Никола I Петровић је ту улогу схватио сасвим другачије. Он је био непосредни креатор и творац доктрине Црногорске војске и свега што из ње проистиче, као што су: организација и формација, стратегија и тактика. Осим што је водио бригу о наоружању и опреми, био је војсковођа који је непосредно предводио и руководио Црногорском војском у готово свим ратовима, биткама и бојевима од 1860. до 1916. године, дакле више од пола вијека.

¹ Научна литература, посебно војна, обилује радовима о ратовима и великим биткама које су Србија и Црна Гора водиле на својим територијама у 19. и 20. вијеку. Написане су бројне монографије о појединим догађајима и личностима. Освијетљени су улога и значај Врховног команданта Српске војске, регента Александра Карађорђевића, као и четири највеће српске војводе: Радомира Путника, Живојина Мишића, Степе Степановића и Петра Бојовића. Појавиле су се и Успомене из три рата Јанка Вукотића и ратне билешке Митра Мартиновића и др.

² Врховни командант је лице које руководи цјелокупним оружаним снагама једне земље (државе, ослободилачког или других оружаних покрета). Функцију врховног команданта у свим историјским раздобљима имао је већином шеф државе било де факто или само нормално.

Из обиља аутентичне архивске грађе и свједочанстава које су оставили његови савременици и сарадници, нарочито његови потчињени команданти, овдје наводимо ријечи црногорског сердара Јанка Вукотића, који о свом врховном команданту каже: „Он ради све оно што у моћнијим државама раде многобројнији и разноврсни штабови”.³

Полазећи од дефиниције ратне доктрине и њених органских елемената, склони смо да тврдимо да је Никола I Петровић – када су у питању Црна Гора и Црногорска војска – њен оригинални и надахнути творац јер је, с обзиром на своју улогу, био принуђен да самостално расуђује и доноси одлуке. То се најбоље може уочити из његових ратних наредби, прокламација и уредби упућених Црногорској војсци или појединим јединицама, које се, поред епског набоја о политичким циљевима рата, мјесту и улози црногорског војника, одликују његовим прецизним оцјенама о карактеру и стратегијским замислима, облицима и методама вођења борбе.

Постоје мишљења да за војног стратега Никола I Петровић није имао адекватно образовање, што не треба ни негирати. Међутим, мора се имати у виду да ратовођство више зависи од природне склоности и моћи расуђивања, искуства и присуства на војишту, него од кабинетске учености. С тим у вези, треба уочити да је књаз и краљ Никола I потомак породице Петровић Његош, којој је, од истраге потурица у Црној Гори, идеја водиља била ослободилачка борба Црногораца и Црне Горе која је ту борбу прижељкивала, каналисала и одређивала јој циљеве и домете.⁴ Управо у томе треба тражити главни разлог што је Црногорска војска у доктринарном и моралном погледу надмашивала много јаче армије тога времена.

Књаз Никола већ на почетку своје владавине схватио је да постојећа организација црногорске војске, која се заснивала на браственичко-племенској основи, није дорасла циљевима и задацима који се пред њу постављају, поготово када су у питању евентуални судари са постојећим или потенцијалним непријатељима. Мах, занос, јуначки дух и племенско-братственичка организација Црногорске војске били су све што су му његови претходници нарочито књаз Данило оставили у наслеђе што се тиче уређења Црногорске војске. Управо због тога, како то наводе његови савременици, „млади господар још у рату 1862. пријети је и добро запамтио све што мањка његовој војсци”.⁵

³ Јанко Вукотић, *Успомене из три раћа*, Београд 1996, стр. 104.

⁴ У Црној Гори, од 1788, када је фактички постала независна држава, Врховни командант је шеф државе, тада владика Петар II Петровић Његош, а од проглашења Црне Горе за кнежевину ту улогу врши кнез, прво Данило, а затим кнез и краљ Никола I Петровић.

⁵ Јанко Вукотић, н. дј., стр. 94.

Када је 1860. године књаз Никола дошао на власт племена су, у војном погледу, била подијељена на стотине, а ове десечарије. На челу стотина налазили су се стотинаши, а на челу десечарија десечари (десетари). Посебна јединица од хиљаду војника, подијељена на 10 стотина представљала је књажеву гарду.⁶ Постојала је општа војна обавеза. С таквом војном организацијом књаз је 1862. ушао у рат с Турцима. Искуства из тог рата налагала су реорганизацију народне војске. Стога је књаз Никола, од тада, поред свих државних обавеза, неуморно и непосредно радио на организацији, усавршавању и модернизацији Црногорске војске.

Никола I добро је учачао да у формацијском модернизовању војске треба задржати њен систем племенског уређења, због јаких веза, славних предања и одржавања борбеног духа, али и да се мора приступити формирању виших војних формација способних да рјешавају тактичке и оперативне задатке, што би уједно била клица за стварање будуће црногорске стајаће војске.

У неколико реорганизација 1871, 1880, 1906, 1908. и 1910. године мијењала се и усавршавала организацијско-формацијска структура Црногорске војске, да би се уочи балканских ратова – с обзиром на економску моћ земље – нашло најоптималније рјешење, тако што ће се на оглас мобилизације из састава народне војске попуњавати стајаћа војска до њене пуне ратне формације. То се у војној терминологији назива мјешовити систем, тј. нешто између стајаће и народне војске.

Управо због тога, прве мјере које је књаз Никола, као врховни командант, предузимао ишле су за тим да се организација војске уреди тако да не буде сувише великих разлика у бројности и јачини појединих јединица, али да истовремено оне буду мобилније и ефикасније у извршавању постављених ратних задатака.

У том циљу књаз Никола је 12. јануара 1871. године донио Уредбу о устројству војске по којој је цјелокупна Црногорска војска формирана у 23 батаљона редовне војске, шест батаљона гарде и једну батерију. Батаљони су у свом саставу имали чете, водове и полуводове. Уведени су нови старјешински називи: командир, а његов замјеник звао се поткомандир. Црногорска војска је, у основи, и даље задржала стару формацијску подјелу засновану на племенској припадности војника. По истој уредби формирано је седам бригада: Катунска, Херцеговачка, Бјелопавлићка, Пиперско-братоножићко-ровачка, Морачко-васојевићка, Ријечко-црмничка. Свака бригада издвајала је по батаљон од 50 војника од којих је формирана Гарда, као седма бригада. Тако је установљена и интендантска служба. Команданти бригада нијесу имали званичног војног чина. Бри-

⁶ *Педесет ђодина на ѿресѿолу Црне Горе 1860-1910*, Цетиње 1910, стр. 212.

гадама су командовали већином сердари – највиши органи државне власти, војводе и сердари. Са тако организованом војском књаз Никола је ушао у рат са Турцима 1876. године.⁷

Послије Берлинског конгреса 1878, књаз Никола, као Врховни командант, наставио је са модернизацијом Црногорске војске. Оружје је замијењено новим и савременијим.

Уредбом из 1880. године војска је подијељена у двије класе. Прву су сачињавали млади људи, физички способни за најтеже напоре, или, како је то сликовито књаз Никола рекао, „овијани полетар Црногорски”. Другу класу чинили су старији, али снажни људи, „окушани јунак” – како их је називао врховни командант.⁸ У случају рата могла су се позвати под оружје 42 батаљона. Муслимани су били издвојени у четири посебна батаљона. У 1886. формирано је шест батерија са по три брдска и једним пољским водом, укупно 600 ариљераца. Организују се вјежбања за војне старјешине.

До шездесетих година 19. вијека старјешински кадар у Црногорској војсци биран је према поријеклу, личном угледу, храбрости и умјешности у комадовању. Није било до тада никаквих војних школа у којима би овај кадар могао да се припреми. Године 1866. на молбу књаза Николе, српски кнез Михаило Обреновић послао је мисију која је имала задатак да „извежба Црногорску војску”⁹ Тада је на Цетињу организован курс за 109 пјешака, 50 артиљераца и 10 труба-ча.

На школовање у Италију 1882. књаз Никола I Петровић послао је 14 младића, од којих су за четири године десеторица постали потпоручници. Године 1891. упутио је још седам младића. Тежећи да му официри буду свестрано образовани, књаз је Црногорце слао на школовање у Русију, Француску, Бугарску, па чак и у Турску, али у сасвим малом броју. У 1895. години било је двадесет официра у Црногорској војсци који су школовани у иностранству, а пред Први свјетски рат око 30 официра.

Нижи официрски кадар сачињавали су углавном способни официри који су завршили војне школе и курсеве у земљи. Јула 1886. основан је пјешадијски курс у Никшићу, 1895, Пешадијска подофицирска школа у Подгорици, у Цетињу 1896, Артиљеријска официрска школа, а 1903, Артиљеријско подофицирска школа, и Пешадијска официрска школа за свршене питомце подофицирских школа. До 1912. школу је завршило око 560 официра. Ради попуне стручним

⁷ *Педесет година на престољу Црне Горе*, 60 и 61; С. Гопчевић, *Црногорско-турски рат 1876-1878*, Београд 1963.

⁸ Исто, 55.

⁹ Исто, 74.

старјешинским кадром, уз руску помоћ, финансијску и наставно-стручну, на Цетињу је 1911. основан Кадетски корпус, чији су питомци, поред војног, добијали и средњошколско образовање.

Ова школа радила је само годину дана, до почетка балканских ратова. Међутим, и поред свих настојања да се што више користе искуства и достигнућа страних армија, било школовањем официра у иностранству било коришћењем иностраних правила при изради сопствених, због тешке економске ситуације у којој се Црна Гора налазила није било могућности за стварање сталног и солидног система школовања старјешинског кадра.

Без обзира на све тешкоће, књаз, односно краљ Никола је наставио са модернизацијом војске.

Указом од јануара 1906. територија Црне Горе подијељена је на 11 бригадних округа, од којих је сваки формирао једну бригаду активне, и по један батаљон резервне војске. Двије године касније, уредбом о формацији војске краљ Никола унио је значајне измјене у организацији црногорске војске. Прије свега, регулисана је надлежност више војне управе, команди и војних управа, а Црна Гора је први пут подијељена на четири дивизијска, 11 бригадних округа, 52 батаљонска и 322 четна подручја. Заправо, било је 56 батаљона, од четири муслиманска која нијесу имала свој округ. Са подручја Цетињског дивизијског округа формирана је Цетињска дивизија, са Катунском, Ријечко-црмничком и Приморском бригадом; са Подгоричког Подгоричка дивизија са Зетском, Спушком и Бјелопавлићком бригадом; са Никшићког Никшићка дивизија са Никшићком, Вучедолском и Дурмиторском бригадом; са Колашинског Колашинска дивизија са Колашинском и Васојевићком бригадом.¹⁰ Мада је овом уредбом Црногорска војска постављена на савремене организацијске основе, у суштини је њена организација и даље остала територијално-племенска.

Црногорска војска ступила је у балканске ратове и Први свјетски рат организована на основу Закона из 1910. године, који је оружане снаге подијелио на регрутску класу, активну војску и резерву.

Војна обавеза трајала је од 18. до 62. године старости за свако способно мушко лице, и то од 20. до 52. године за борацке, а затим за позадинске јединице.

Као шеф државе и врховни командант војске Никола Петровић је Црногорску војску могао да у свако доба употрежи у рату против спољног непријатеља, али и за „одржавање реда и законитости у земљи”. Књаз је објављивао рат и закључивао уговор о миру, а прелазак војске из мирнодопског у ратно стање, и обрнуто, оглашавао је прогласом. На предлог министра војног, књаз је указом

¹⁰ Уредба о формацији цјелокупне војске кнежевине Црне Горе у дјелокругу, надлежности о власти војне управе, команда и старешина у војсци, Цетиње 1908.

прописивао организацију и формацију војске, састав родова и служби, организацију штабова, установа и војних завода, затим наоружање, одјећу и опрему војске итд. Министар војни је био „главни начелник” свих грана управе (чл. 215 Закона) и био је непосредно потчињен Врховном команданту и пред Народном скупштином био одговоран за „свакодневну готовост војске” (члан 217. Закона).¹¹ На челу Генералштабног одјељења требало је да стоји начелник Генералштаба, ранга командира дивизије, уколико је бригадир, односно командир бригаде, уколико је командир, а именовано га је Краљ. Ова одлука, међутим, није спроведена у живот, односно Црногорска војска није имала свој Генералштаб, већ се сва војна власт налазила у рукама Николе I Петровића.

Након Првог балканског рата, краљ Никола је територију коју је добио (Пљевља, Бијело Поље, Беране, Пећ, Ђаковица, Рожаје, Плав, Гусиње, Тузи и дио Скадарског језера) подијелио на Пљеваљски и Пећки дивизијски округ и са ње су формиране Пљеваљска дивизија са Пљеваљском и Бјелопољском бригадом и Пећка дивизија са Пећком, Рожајском и Плаво-Гусињском бригадом. Новоформирана Доњовасојевићка бригада ушла је у састав Колашинске дивизије. Тако је уочи Првог свјетског рата земља била подијељена у шест дивизијских округа, од којих је у рату требало да се формира 6 пјешадијских дивизија, начелно од по три бригаде од по четири батаљона, али за то је недостајала опрема, због чега су те дивизије биле знатно слабије по бројном стању, наоружању и осталој опреми од нормалних дивизија.

Када је црногорска војска 1914. године ушла у рат бројала је 71 батаљон и 14,5 дивизиона, формацијски подијељених у 18 бригада, а ове у шест дивизија.¹²

Процес реорганизације Црногорске војске трајао је пуних шездесет година. Али, иако је трајао тако дуго, основе на којима се темељила организација војске, нијесу биле измијењене. И даље је то била племенска војска милицијског типа, у којој је само формација била изграђена по угледу на модерне армије.

Ипак треба казати да је краљ Никола као Врховни командант Црногорске војске у настојању да је модернизује имао бројне тешкоће, нарочито код оних који су пројектовали уједињење Србије и Црне Горе.

Руско одређење за Србију потискивало је Црну Гору у други план, па и отежавало напоре око модернизовања војске. У том циљу, руски помоћник министра иностраних послова Наратов 30. априла 1914. године изнио је свој став српском посланику у Петрограду: „Било би за Србију чак и опасно да се у Цр-

¹¹ Закон о устројству кнежевине Црне Горе, Цетиње 1910; М. Ђуришић, *Први балкански рат 1912-1913*, књ. 3, стр. 27 и 28.

¹² Милан Зеленика, *Први свјетски рат 1914*, Београд 1962, стр. 54.

ној Гори ствара редовна војска, јер би она у рукама цетињских сепаратиста могла постати сметња за остварење нашег плана о уједињењу”.¹³

Батаљони стајаће војске и регуларни батаљони били су у основи регуларне јединице, али, за разлику од јединица европских војски, оне су биле несталне и још увијек нијесу сачињавале кадровско језгро будућих јединица оперативне војске, већ су, прије свега, служиле искључиво за обуку, док се попуна ратних јединица и даље вршила на стари племенски начин. Најозбиљнију препреку у организацији војске представљала је економска заосталост земље. Недостајала су материјална средства, не само за стварање већих регуларних јединица већ и за издржавање јединица стајаће војске. Исто тако, није било могућности за квалитетно и савремено наоружање Црногорске војске већ је упркос свих напора врховног команданта она и даље била далеко испод просјечног нивоа наоружања европских војски.

Међутим, оно што је било најважније у Црногорској војсци, чиме је она наднакнађивала сву осталу немаштину, био је њен морал и храброст који су произлазили из свијести црногорског војника да војска мора да брани независност и слободу земље и у најтежим околностима, у чему је врховни командант књаз и краљ Никола Петровић чинио све да својим личним примјером и ставом, наредбом и прокламацијом подстакне на прегалаштво и жртвовање.

Тој и таквој Црногорској војсци Никола I је, благодарећи свом урођеном таленту, смислу за организацију и ослоњу на црногорске официре школоване у Италији, Француској и Русији и Србији, дао оригиналну организацијску форму која ће својим квалитетом и начином употребе много пута тући бројније, модерна и боље наоружане и искусније војске тога доба.

Из рјешавања једног од основних војних питања, као што је обука, остаће упамћено његово обраћање војницима и официрима који су свршили војне школе на страни, 2. августа 1896, у коме упозорава и наређује младим официрима да му од црногорског војника не стварају „проста покретала”, већ да га, примјерено слободарском духу и традицији црногорског човјека, оспособе „на све оне допуне вјештине рада и знања које нова школа изискује”.¹⁴

Када се говори о војној дисциплини, уочљива је тежња књаза и краља Николе као врховног команданта да се сачува достојанство војника. Главна је било да се црногорски војник није смио малтретирати, поготово ошамарити, опсовати и слично. Да би предуприједио нарушавање оваквог традиционалног односа, краљ је својом уредбом забранио старјешини да у вршењу службе може прићи

¹³ Др Никола Шкерковић, *Црна Гора за вријеме Првог свјетског рата*, Титоград 1963, стр. 8.

¹⁴ *Педесет година на престољу Црне Горе 1860-1910*, Цетиње 1910, стр. 81.

војнику ближе од два корака, док је војника овластио да официра у случају повреде ове наредбе упозори: „У име закона два корака назад”. Сем тога, црногорски војник био је слободан да се и за најмању неправду непосредно жали врховном команданту.¹⁵

Што се тиче основних питања стратегије, може се слободно рећи да је Никола I био заговорник и присталица динамичне стратегије ратовања која је подразумевала смјелост, брзину и изненађење, а испољавала се, углавном, у офанзивном вођењу готово свих битака, бојева и других мањих или већих борбених окршаја са противником.

Као и за све велике војсковође тога доба, и за њега је битка била најважнији сегмент стратегије, а благовремени напад основно средство којим се обезбјеђује пораз противника. При том је, уочи битке, готово по правилу примјењивао принцип ишчекивања, тзв. стратегијски дочек, а када би открио намјере непријатеља, брзим груписањем властитих снага вјешто је користио начело изнуривања, с тежњом да маневром обезбиједи погодан моменат за прелазак у одлучан противудар, најчешће борбом у блиском сусрету, и тако створи оптималне услове за сигурну побједу.

У бици на Вучјем долу, у којој као врховни командант још није могао знати којим ће путем кренути у напад турска војска из Билеће, Никола је Црногорску војску тако распоредио да је она могла брзо и ефикасно дејствовати у било којој ситуацији. Ако нападне „ваља га дочекати”, а ако крене према Грахову или према Никшићу, „ваља га напасти”, његова је оригинална замисао која је крунисана потпуним успјехом.¹⁶

Борбе вођене од 17. до 25. јуна 1877. у долини Зете, познате су под именом „Девет крвавих дана”, школски су примјер изнуривања вишеструко јачег про-

¹⁵ Јефто Ружић, *Црна Гора у рајновима 1912-1918. и у њојој историји*, Виндзор, Канада 1955, стр. 16.

¹⁶ Никола I Петровић Његош, *Аутобиографија-мемоари-џуџојиси*, Цетиње-Титоград 1988, стр. 374; У бици на Вучјем долу турска војска имала је огромне губитке од 4.000 погинулих и рањених и 310 заробљених војника и официра, међу којима и Осман-пашу. Међу погинулим турским војницима и официрима, сем Селим-паше било је и 3 мирелаја (пуковника), 3 потпуковника и 168 нижих официра. Црногорци су заплијенили 3.000 пушака, 5 излучених топова, алај-барјак, 20 војних застава, цјелокупну комору, велики број ситног наоружања (пиштоља, револвера, сабљи и јагагана) и другу војну опрему. Црногорски губици износили су 70 мртвих и 118 рањених војника; Спиридон Гопчевић, *Црногорско-шурски рај 1876-1878*, стр. 82-83.

тивника који је на правцима наступања био увучен и „ватрени цак” из кога се више није могао извући.¹⁷

Књажева војничка принциплљивост и способност да остварује стратегијско изненађење посебно су дошле до изражаја у припремама и у брзом заузимању Бара и Улциња 1877. године, на чему су му честитали чак и они којима нијесу годиле црногорске операције на овом правцу. Маневришући својим трупима, књаз Никола као врховни командант вјешто је прикривао стварни циљ, концентрацију и правце напада. Покретањем и активношћу мањих јединица, код непријатеља одавао је утисак да припрема ослобођење Подгорице и Спужа, а истовремено вршио је скривену концентрацију главнине ради операција према црногорском приморју и градовима Бару и Улцињу.¹⁸

У Првом балканском рату 1912. године краљ Никола показао је реална промишљања како у одређивању стратегијских циљева које треба остварити након побједи над турском царевином, тако и у одређивању јачине снага на главном и помоћном правцу дејствовања. Знајући да Аустро-Угарска монархија од Великих сила већ има „овјерену тапију” да Босну и Херцеговину угради у састав своје државне територије, уговором у Луцерну 27. септембра регулисани су правци дејства српске и црногорске војске, као и начин међусобне сарадње и командовања. Тако је она снагом свог оружја ослободила и припојила Црној Гори градове: Пљевља, Бијело Поље, Беране, Пећ, Рожаје, Плав, Гусиње, Ђаковицу и Тузи и дио Скадарског језера, те омогућила и извршила запосједање Скадра – главног стратегијског циља.¹⁹

У Првом свјетском рату 1914-1916. године, с обзиром на познате околности усвајања заједничког плана од 4. августа 1914. године, улога краља Николе као врховног команданта унеколико се мијењала у мјери оперативног извршавања задатака повјерених врховној команди. Чак се може рећи да се није ни могло очекивати да краљ Никола дужност врховног команданта престане да врши, како се то у појединим фазама ратовања од њега тражило.

¹⁷ *Педесет година...* стр. 68; Ј. Вукотић, н. дј., стр. 105; Никола I, *Херцеговачки устанак, дио III*; Записи, Гласник цетињског историјског друштва, књ. XV, стр. 133-140; Губици турске војске у овим борбама били су огромни и износили су 15.583 војника и официра, од којих око 7.000 мртвих, међу којима и 3 пуковника, 5 потпуковника, 9 мајора, 21 ађутант-мајор, 53 капетана и 127 поручника. Црногорска војска заплијенила је 2.000 коња, 3 типа, 7 војних застава, 6.000 пушака, 5.000 пиштоља, 1.000 револвера, 3.000 јатагана, 1.000 сабљи и велику количину муниције и хране. С. Гопчевић, н. дј., стр. 222-223.

¹⁸ С. Гопчевић, н. дј.; Никола Петровић, *Аутобиографија-мемоари-јутројиси*, стр. 45-47.

¹⁹ Митар Ђуришић, *Први балкански рат 1912-1913*. (операције црногорске војске), књ. 3, Београд 1960, стр. 196-232; Ј. Вукотић, н. дј., стр. 155-158.

Склони смо да тврдимо да ниједна од стратегијско-оперативних замисли (размјештај Црногорске војске, правци наступања и објекти напада) краља Николе нијесу озбиљно разматране у Врховној команди Српске војске, што наводи на закључак да је заједнички ратни план једнострано наметнут.²⁰ Јер, одмах након избијања ратних операција и доласка србијанске војне делегације на Цетиње избили су неспоразуми око ангажовања Црногорске војске. Тај распоред није одговарао ратном плану, који је донио генерал Божидар Јанковић, којим је било предвиђено да Црна Гора „око двије трећине цјелокупне војске” ангажује за кооперацију са србијанском војском на правцу Пљевља – Горажде – Сарајево, а да остатак од једне трећине ангажује по свом нахођењу или за обезбојење својих граница. Тиме су до крајњих граница сужене компетенције врховног команданта Црногорске војске, као што су: избор најповољнијих праваца наступања и ангажовање потребних снага за остваривање самостално постављених циљева. Но, и то није било доста. Да би се појачао притисак и ограничила свака евентуална иницијатива, начелник српске Врховне команде, војвода Радомир Путник је 17. августа 1914. године наредио свом опуномоћеном изасланику на Цетињу, генералу Б. Јанковићу, сљедеће: „Категорички саопштите Врховном команданту дословно испуњење наших наређења саобразно учињеном споразуму. У противном повући ћемо наше официре и учинити предлог да се обустави исхрањивање црногорске војске”. Остаје отворено питање: на шта се црногорска Врховна команда обавезала у смислу ангажовања војних снага на санџачком ратишту. Била је то још једна потврда да су и у овом случају над стратегијским циљевима преовладали политички циљеви. Како другачије протумачити локалистичко инсистирање предсједника српске владе, Николе Пашића, да „Французи посједну Котор само да то не учине Црногорци; нека, најбоље, изостане сваки покушај ослобођења Котора, Дубровника и других приморских мјеста само да црногорска војска у њих не уђе”.²¹

На овом истом питању ескалирао је скадарски проблем када српска Врховна команда није дозволила никакво редуковање снага црногорске Санџачке војске

²⁰ На захтјев да се мора извршити предвиђени заједнички план краљ Никола Петровић је, према извјештају генерала Б. Јанковића, рекао: „да је то једна врста ултиматума и не знам зашто тај ултиматум кад у погледу захтевања ратног плана чиним све што могу без сигурне опасности по Црну Гору, па и самог Цетиња”, додајући: „мене нико није ни питао да ли и колико могу дати за офанзивну акцију ка Сарајеву, но ми је, без обзира на земаљске граничне прилике одређено да дам двије трећине своје снаге”, АВИИ, Војни архив, к. 457, рег. бр. 4/1-1/66.

²¹ Опширније, Никола Шкерковић, *Црна Гора за вријеме Првог свјетског рата* (односи са Србијом – капитулација), Титоград 1963, стр. 17-20.

ради њихове употребе у заузимању Скадра, на чему су инсистирали црногорска влада и Врховни командант Црногорске војске краљ Никола Петровић.²²

Чињеница да су готово сви покушаји краља Николе као Врховног команданта, око ангажовања Црногорске војске – било да се радило о упућивању црногорских јединица у Босну и Херцеговину, било о операцијама за заштиту црногорских граница, било, пак, о операцијама на Скадарском или Которско-пељешком правцу – наилазили код српске владе и српске Врховне команде не само на неразумијевање него чак и на тврдње да се све то ради због „неких себичних интереса које жели да оствари” Црна Гора, или да су такве активности усмјерене „против интереса Србије и савезника”.²³ Сем тога, српска Врховна команда често је истицала да се Црногорска војска, или поједине њене јединице, морају употријебити само „тамо где буде наредила српска Врховна команда, а сви други планови о употреби морају отпасти”, недвосмислено указује да је намјера српске Врховне команде била уперена не само да ограничи већ и да минимизира улогу и значај Врховног команданта Црногорске војске, упркос томе што за то није било историјског оправдања.²⁴

Но, без обзира на све то, за књаза и краља Николу I Петровића као Врховног команданта Црногорске војске може се слободно казати да се он својим бројним побједама које је извојевао, над увијек знатно јачим снагама непријатеља, показао као талентован стратег у извођењу операција и, уједно, да је стекао велику војничку славу и ауторитет војсковође како у земљи тако и на страни.

²² Упркос чињеници да су 8/9. априла 1915. „Арнаути баченим бомбама потопили код Скадра црногорске теретне лађе које су носиле потребе за Црну Гору и опљачкали их” и да „стално онемогућавају доношење хране за Црну Гору морем и Бојаном”, српска Врховна команда није дозвољавала да црногорска војска предузме акцију према Скадру, истичући чак и у присуству представника великих сила да Црна Гора то ради из „неких себичних циљева које жели да оствари”. Исто, к. 457, рег. бр. 5/3-1/38. Истовремено, већ почетком маја 1915. Србија је окупирала дио албанске територије са градовима Тираном и Елбасаном. Министар војни у влади Србије, у смислу одлуке своје владе, издао је наређење команданту Нових области и упутио му појачање. За тај циљ српска влада формирала је три одреда: Призренски, Подримски и Охридски. *Велики рат Србије*, књ. 8, стр. 132.

²³ АВИИ, к. 457, рег. бр. 4/1-1/10.

²⁴ Исто, к. 457, св. IV, рег. бр. 6-1/1-82; Српска Врховна команда је 09. 10. 1915. године упутила Петру Пешићу телеграм следеће садржине: „Црногорске трупе упутите што пре у Приштину где да се ставе под команду трупа Нове области ђенералу Бојовићу”. Истовремено је јављено команданту трупа Нове области следеће: „Молим употребите ове трупе по свом нахођењу”. Мјесец дана раније, 07. 08. 1915. године, пуковник П. Пешић јављао је Српској Врховној команди: „Ја сам наредио Вешовићу да ниуком случају не сме извршити никакву заповест која није од мене потписана, иначе ставићу га под суд, а настојаваћу свим силама да краља ометем...”; АВИИ, к. 457, рег. бр. 6/1-1/143.

Осим тога, у бојевима, биткама и окршајима испољавао је личну иницијативу, пун полет, енергију и јаку вољу. Уопште узев, као врховни командант био је разборит, изузетно храбар, одлучан, стрпљив и строг. Управо због тога његова појава на бојном пољу стварала је код војника одушевљење, сигурност и вјеру у побједу.

Slavko VUKČEVIĆ, D. Sc.

NICHOLAS PETROVIĆ, THE SUPREME COMMANDER
OF MONTENEGRIN ARMY

Résumé

King Nicholas Petrović, the Supreme Commander of Montenegrin army, the creator of its doctrine, organization and formation, as well as its strategy and tactics, proved himself to be a very talented army leader who had been successfully leading Montenegrin army for more than half a century, achieving enormous results in the liberation wars 1860 - 1916.

He pleaded for and implemented such a dynamic war strategy in which courageousness, agility and sudden actions in fighting were fully expressed. Thanks to this, Montenegrin army was made much superior over other armies of that time, even much stronger and equipped with modern armaments, and he, the Supreme Army Commander, became a renown army leader of great authority. As a person, he was endowed with resoluteness, courage, wisdom and above all, love for justice. His appearance at the battlefield used to arise high enthusiasm among his soldiers, to assure them in their strong belief of victory.